

Птах високого лету

Леонід Мосендз

Коли Карло, останній Райнбурзький барон, повернувся по довгих роках неприсутности до свого Райнбургу, він пізнав його таким самим, як був залишив перед кількадесятьма роками.

Звичайно буває, що, покинувши за молодечих років рідній дім, ми затрачуємо про нього в своїй пам'яті лише те, що нам здавалося тоді найкращим. З цього добірного матеріалу творить нам наша уява прекрасний, майже ідеальний, образ чогось важливого й величного. Але повернувшись у літах пізньої зрілості, відчуваємо з щемітливим тремітом серця, що все в рідному оточенні не є ані таке велике, ані таке прекрасне, як нам довший час здавалося звіддала. І легкий сум стискає наше серце.

З бароном Карлом було якраз навпаки. Ще й досі йому, старому вельможі і славному воякові, здавалося, що свій рідній Райнбург залишив він таким самим повним пустки й смутку, яким і знайшов його тепер, по десятках років відсутности. Бо навіть ще й тоді, за тих років дитинства й раннього юнацтва, здавався йому дім дрібним, студеним і недостойним його роду.

Та все в Райнбурзі власне змізерніло тому, що й цілий рід Райнбурзьких баронів збіднів і знесилів. Уже Карпів батько почав був відчувати, що приходить кінець лицарським привілеям. Не тому, що їх від лицарів відібрали. Просто довколишній простір ставав уже тісним для їхнього примкнення. Менше значив меч і відвага, більше — вміння бути добрим господарем дідичного маєтку. Воєнні експедиції вже більше жадали, ніж давали. Більше грошей, крові й зусиль мусів видавати з себе рід... Щоб бути тепер лицарем — мало було лише брати. Значно більше треба було давати... І так Райнбург потрохи біднів і опускався. Як висихає криниця, в якій поволі замулюється джерело.

Карло був одинаком. Веселий і жвавий хлопчина зривався рано прожогом з постелі й з радісним викриком мчав до свого дитячого світу. Але вбігав у лункі замкові переходи і нараз спинявся, загальмований дзвінкою луною і студінню велитенських замкових склепінь. І тоді, обережно ставлячи дрібні ніжки на вишаргані плити сходів, з острахом сунувся здовж холодних мурів. А за ним крадькома ступала грімка замкова тиша.

Тому то від перших днів свідомости не полюбив Карло свого замку. Ці порожні високі салі, невеселі покої, по яких завжди тягнув студений протяг, півтемні переходи наганяли смуток на дитячу душу. Сумними здавалися йому й пестощі матері, що тремтіла, над одинаком, не тішили казки вірної няньки, ані ті забавки, що йому робив батько. Хоч все це й було йому ще несвідоме, хоч і не знаходив він причини свого сторожкого відчуження оточенню, але причина тут була, була близько, довкола цілої родини, довкола всього, що належало до замку й роду.

Це вона, вперта й невикорінима, напосідлива й витривала, облупила замкові мурі,

проточила шашлями столітні меблі, виїла молями старовинні кожухи й коштовні одяги, постирала позолоту й лиск з образів й різьби у родовій каплиці. Це вона безконечними турботами постарила передчасно батька й зробила тиху мати ще тихшою, а на обличчя нечисленних слуг поклала смуги смутку й покори. І ім'я цій причині було Зубожіння.

Малий хлопчина відчував, як воно звисало над замком мов важка, непрозора для сонця й смііху, покривка. Тому, ледви навчившись володіти своїми ніжкам, він уже несвідомо намагався втікати з-під неї до радощів і саява іншого життя. І знайшов його долі, під замковою скелею, серед дитячого світу кріпаків свого батька.

Це було підзамкове село, чиї деревляні, загрузлі в землю хатки з грибами солом'яних стріх, манили до себе замкову дитину. Серед них, притулених одна до одної, як сестри однакової долі, серед них, що збіглися до потоку, немов отара на водопій, почував себе Карло більше вдома, ніж на замковій скелі.

Якщо похмурий замок лише за останніх часів не міг пишатися добробутом, то його сільце під скелею було завжди пристановищем нуждарства. З надією на панську ласку, з острахом і почуттям власної підрядности, боязко зазирали його зизоокі віконця на гору, до сірої замкової могутности. Як кам'яний велит намірявся на них долі старий замок вузькими стрільницями своїх мурів — чатівливий хижак, певний успіхом могутнього скоку на збентежену здобич.

Але ці порівняння ніколи не приходили на думку дитині. Ані нужда селянських хат, ані вбогість кріпацьких мешканців не торкалися дитячої душі. Він не відчував їх, бо серед кріпацьких дітей мав новий світ, якого не міг створити собі серед чужоти родового замку. Там був він розвезеним єдинаком, над бажаннями якого тремтіла мати, там був він ланом, "малим ланом*", як звали його слуги. Майбутнім, ні, вже теперішнім володарем їхньої долі.

Серед хлопчаків однолітків було інахиле. Усі вони були приблизно того віку, коли суспільних різниць ще не відчуває тіло й не турбується ними дух. Звичайно, Діти знали про неминучий тягар баронського замку, що завис над їхньою кріпацькою долею. Це знання було в їхній крові, в їхньому невідомому інстинкті, який гнав їх ховатися за плоти, коли старий барон переїздив вулицею, і він же схиляв аж у порошок дороги голови їхніх батьків перед паном. Подібне було й у крові замкового дідича, хоч було це знання протилежне, знання панської вищости й родовитості. Але поки ще воно нічого не значило в дітях, бо було бліде й безсиле перед радощами вільних дитячих днів.

І бувало, що цілими днями, від світанку до смерку, ганяв гурт хлопчаків з Карлом "по довколишніх луках, горбовитому лісі й мілкому гірському потоці. Крім радощів, вигадок і насолоди вольности не манилися дітям ніякі почуття й обов'язки. А на голод був усім однаково смачний остюковатий вівсяний хліб, часом з твердим, і як камінь, овечим сиром, часом з безмежною кількістю лісових ягід. І Карловому нерозбещеному смаку видавалася ця нуждарська страва несогїршою від заїдків збіднілого дому.

Серед цього гуртка кріпацьких дітей не був Карло бароновим сином, не був розвезеним паничем, був просто Карлом, одним із многих, і якщо хотів бути одним з перших, то мусів цього заслужити всіма засобами дитячого права: особистою

вправністю, меткістю, очайдушним дитячим розбишацтвом.

Усієї пори року пройшов уже Карло з радісним приятельським гуртком. Серед дитячої безтурботності навчився навіть бачити свій замок прекрасним бодай назовні. У сяйві літніх днів залами його сірих мурів бували попліямлені безліччю теплих тіней. Його стрільниці були глибокі, як темні очі велитня, повійка затулювала облуплені боки, й молоді березки весело кивали хлопцям з вершку піврозвалені романської вежі, в якій жили привиди й страхіття. А під охлапами першого осіннього снігу кам'яний велит ставав навіть ніби менший, видавався теплим і притульним скелястим гніздом.

Так минав Карпові вже десятий рік. І ніколи не припадали йому осінні дні такими ласкавими, сонце — таким грійливим, виграшки — такими захоплюючими, а приятелі — такими дружніми, як саме цієї осені. І коли хлопчина впивався останніми днями передзимку, рада батьків уже вирішила його долю. Та не було власне й про що радитися. Тиха мати лише схилила на знак згоди свою голову, коли батько лише раз сказав їй, що пора вже синові з дому.

Хоч як заболіло мабуть цієї тихій замковій пані серце на думку про розлуку з сином, але вдіяти не можна було нічого. Бо синові лицаря приходить пора почати самому приправлятися на лицарську путь. Якби Райнібург не втратив нічого з своєї колишньої слави й багатства, — не мусів би Карло з дому.

Тоді б зіхалося до замку кілька хлопців і дівчат бідніших лицарів з околиць. Серед їхнього гуртка почав би хлопець поволі втаємничуватися в лицарську віхову: від прав і обов'язків маленького джури, до таємниць співу, музики, читання, письма і збройної штуки. Та скарбниця й гонор не все мандрують спільно й тому тепер Карло мусить сам робити спільника дітям багатого родича, творити тло для їхнього виховання. Іншого рішення, знала Карлова мати, не було.

І ось раз, після найпрекраснішої виправи по довколишніх лісах, коли Карло повернувся додому обтяжений лісковими горішками й дрібними запашними кислицями, мов несподіваний грім, упали на нього батькові привітальні слова, що за тиждень він уже мусить покинути рідний дім.

Це була смерть! Не та широка, універсальна смерть дорослих й досвідчених, яка шкрябає серця жалем за великим, може аж занадто великим, світом. Ні, "смерть малих", що їх відривають від ґрунту, на якому почали рости їхні серця; це — гіркий жаль за дрібними радощами дитячого віку, що в них зосереджується дитяча привязаність до оточення. І хоч який великий і блискучий світ очікуватиме дитячу істоту за "там далі", але він так саме лячний дитячій душі, як і дорослому серцю таємниці вічності.

Карлове серце тьохнуло цим жалем смерті. Невимовно шкода стало йому навіть цього сірого замку, в якому йому було все неутульно і зимно. Але найболючіше відчув він необхідність розлуки з веселим гуртом селянських хлопців долі, з найдорожчими днями волі й радощами спільноти... Що без нього робитимуть вони? Але що без них робитиме й він сам? Без розтріпаного Ганса, зизоого Гайнрііха, задиркуватого Томи й найдорожчого приятеля свого, одноіменника Карла...

Так, Карпові найбільше шкода було Карла. Решта хлопців були йому приятелі, вірні й віддані друзі, від того часу, як одного по однім підбивав він під свою керму вождя й провідника гуртка. Ставало це звичайно не авторитетом замку й роду, а лише тими прикметами, що споконвіку давали світу вождів і керівників: пруживим тілом і негнучкою волею.

Лише Карло, один лише Карло з цілого гуртка не лише дорівнював ся бароненікові, але у всіх його й перевищував. Обидва хлопці були не лише друзі: були суперники. Бо коли баронів Карло вигадував якусь чудову виправу — кріпацький Карло все міг запропонувати ще кращу. Коли шляхтич шпурляв камінцем найдалі з усіх хлопців, то камінець кріпака летів ще далі. І коли один Карло вилазив на недоступну скелю, то другий приносив звідтіля і пташенят сокола.

Ще занадто малі, щоб бути свідомими свого душевного стану, були вже обидва досконалими суперниками. Тими, що один одного підганяє до творчого чину, один одного запліднює шляхетною тугою за перевищуванням і відплатою.

Ще не викривлене суспільними різницями було це суперництво безнастанним рівнянням і вирівнюванням двох одиниць тої самої сили. Як двох однакових стріл, вистріленж тим самим стрільцем, як двох промінів одного світила, як двох рівних доріг, що ведуть до тої самої цілі.

Тому то розлучитися з Карлом було Карпові так, ніби залишити на привволяще другу половину самого себе. Йому навіщо, власне, бути лицарем? Щоб звоювати турків та сараценів і всіх ворогів християнства? Але чому власне їх треба звоювати? Бо не у довколишнім дитячій світі є стільки того всього, чого треба здобути, подолати, підбити під владу вільного хлоп'ячого товариства, що на турків і сараценів не залишається й часу! Ні, якби все це залежало від нього, лише від нього, а не від батьків і всіх тих засмучених дорослих його дому, — він ніколи не хотів би бути ніяким лицарем. Ціле, ціліське життя лишився би з своїми хлопцями і таки нарешті виліз би на стару романську вежу й приніс звідтіля бородатого, розпатланого дідька.

І всі думки, чи навіть лише натяки на думки, вирували без ладу й складу в свідомості хлопчини, коли одного осіннього ранку він глядів з рипливої замкової карити, що пам'ятала славніші часи свого панства, на занурений у синю імлу, далекий уже Райнбург'.

Перші дні нового життя були Карпові смертельною чужотою. Вона тхнула на нього від цілого могутнього замку цітаделі, в порівнянні з яким Райнбург' згадувався як убоге скелясте гніздо. Вона тхнула від повних меблів пишних замкових кімнат, від розмальованих покоїв, але найбільше від самих власників, справді маєстатно врочистих достойників. І від їхніх слуг, у порівнянні з ЯКИМИ райнбузькі слуги випадали мов жебраки.

Хоч барона з сином прийняли як милих родичів, але Карлове серце від привітних ласкавих облич ще міцніше стиснув жаль за страченим раєм батьківського дому. І коли батько відїхав, залишаючи синові благословення й ласкавий дотик твердої руки, — хлопчик, хоч і не звиклий на батькові пестоші, не міг стримати від викрику раненого

звірятка.

Але все це швидко забулося. Так швидко, як забувають перші сніги на останні барви підзимку. І головною причиною такого забуття сталася дитяча цікавість, що в новому оточенні знайшла для себе бозліч поживи. Бо Карпові родичі були багатими сюзеренами, а їхній замок заряджений, як годиться на одного з найбільших достойників держави. І хутко Карло з ненаситним зацікавленням пролізав усі закутки величіньої будови, забувши про сірий Райнбург і відданих далеких друзів.

Крім нових вражінь Другою причиною забуття старого дому було цілковите занурення хлопчини в нові, незнані досі обов'язки, що цілком ввібрали в себе його увагу. Тут, у цім чужім домі, поперше дали йому зрозуміти, що його відношення до світу має відтепер вже керуватися не цими дитячими категоріями "хочу" й "не можна". Місце їх має заступити єдине обов'язуюче для лицаря "личить" і "не личить". А не личило тут здається все.

"Не личило", наприклад, вивалюватися в тепломu ліжку, але "личило" прожогом вискочити з нього назустріч помальованим морозними квітами вікнам. "Не личило" літати навипередки через височезні салі й переходи, "не личив" кожен ірудкий рух, голосний виклик, гострий погляд, плач і крик, — всі непогамовані, нестримувані прояви душі й тіла, що так тісно сполучені з дитячою істотою. Тут вперше відчуло дитяче серце, що надходить кінець дитячій добі, наступають часи лицарського обов'язку...

Чорний студений чернець, вихователь дітей на замку, умів висловлювати слова обов'язку так, що Карпові здавалося ніби кавалочок ле|ду сичить на розжевроному багатті. Двоє Карлових товаришів, дітей замкового пана, були вже змалку хоч трохи при звичаєні до вимог, які від них жадала лицарська вихова. І несли її обов'язки значно лекше, майже не помічаючи, ніж бурхливий хлопчина з бідного Райнбургу. І чорний чернець мав з хлопчиною найбільшу працю, привчаючи його до двірських правил і лицарської необхі|дності.

Спочатку це були дійсно тяжкі часи для Карла. Ноги під ним часто вmlівали від втоми й очі застигалися сльозами, коли в твердому, святочному одязі маленького джури мусіїв він прислуговувати дамам за столом. Мусів стояти поруч крісла пані, підставляти їй під 'ноги стільчик, тримати її мережану хустину, подавати вишиваний ручіник на замашчені руки.

Йому, рухливому й непосидющому, здавалися сі хвилини найтяжчою карою, яка лише може впасти на малого хлопця. І бути колись лицарем за ціну такого терпіння припадало тоді недосяжною й знов таки непотрібною метою. І він дивувався як легко і навіть з задоволенням відбували подібні обов'язки його товариші.

На діівчат він дивився як всі його друзі там у Райнбурзі. Були це плаксиві створіння, що як не пищали за кожним майже словом, то лише скаржилися батькам на уявні кривди від хлопців і мов смерті боялися павуків, мідяниць та ящурок. Але тут до них треба було ставитися ніби до маленьких лань і поводитися як з дорослими. Так само як перед тими, вклякаючи на одне коліно, по|даватм гаптований рушник і з

уклонами вступатися з дороги, коли вони з своєю вихователькою мандрували до замкової каплиці.

Але всеж найгірше приходилося Карпові, коли раз за день вони мусіли в високій порожній кімнаті засісти за великий і довгий стіл. І з наліпленої на дощинку абетки зирнули іна нього закарлючки і каблучки її таємних знаків. Він ніяк не міг і не хотів зрозуміти таємниці їхніх сплетів, уперто відкидаючи прийняти в себе мюіву тих гачків і хвостиків.

І часто, коли дубовий кантик суворого ченцявчителя ЗІЗ'ДІИВ здовж і впоперек ЙОГО ДОЛОНІ, ВІН з ненавистю стискував дитячі п'ястуки, щоб не роздерти й не подоптати свою табличку-вчительку. Але ще міцніше затискав зуби, щоби не заплакати, не крикнути й гарячковим зором втинався в розмальованого півника, який занозисто розглядав його з абеткової дощинки.

Коли б лише ці обов'язки були змістом Карпового перебування на замку, він мабуть не витерпів би й утік. Але за всі допобудневі турботи відшкодовувало хлопця допобудне. Тоді, по скінченні всіх обов'язків при столі, йшли хлопці до порожньої салі. Приходив молодий, але весь ніби з м'язистих вузлів пов'язаний райтар італієць. Ніс з собою жмут малих рапир, роздавав їх хлопцям і починалися вправи.

І з першим брязкотом зброї Карло ніби перетворювався в маленького божка бою. Ніхто не стояв у позиції так певно, не влучав так блискавично і не обманював суперника так несподівано як він. А очі італійця сяли оадістю над успіхами бароненка в цій шляхетній збройній штуці. Але райнбурзькі вправи придалися й при стрілянні з лука й при плаванні та бігу. Карло завжди бував переможцем над своїми товаришами й у ті відпобудні години забував про свої неуспіхи в читанні й письмі.

І так день за днем, обов'язок за обов'язком, чим глибше вбирало в себе Карла нове оточення, тим далі й далі відходили від нього райнбурзькі спомини. Бодай вдень ніколи вже не ворушили вони його. Але надходила ніч і оживляло знов сільце під замковою скелею. Знов з похилених хат вибігали вірні друзі, знов з печер довокільшніх скель виходили страхіття на бій з товариством і знов серед причасного кола глядачів билися навкулачки непримиримі суперники... Та надходило пробудження і лише перші хвилини його були під впливом снів. Відступали до слідуєчої ночі.

Подвійним життям жив Карло. Удень був зародком майбутнього лицаря, вночі лише простим, безтурботним хлопчиною серед вільностей дитячого життя. І так уже звик до тієї подвійності, що не проміняв би ані денні вражіння за нічні, ані нічні за радости першого усвідомлювання лицарських обов'язків. Бо вже рідним і знайомим починав бути йому цей замок, бо вже кров цілого роду райнбурзьких лицарів, бойовників і паїнів починала промовляти до дитячої душі.

Так сталося, що коли пізньої весни вибрався Карло знов до Райнбургу, щоб перебути вдома ціле літо, а на осінь знов повернутися до науки, — він уже так звик до свого становища лицарського хлопця, що йому й не хотілося вже покидати нове оточення. Бо вже "личить" починало переможно заступати місце його колишнім "хочу", а "не личить" — місце "не можна". Обов'язком, традіцією й гарту почав запліднюватися

лицарський зародок.

Але як лише здаля показався Райнбург — таїк ніби якась хвиля з великої ріки плеснула на Карла і разом змила з душі всі вражіння минулого року. І хлопцеві здалося, що до Райнбургу повертає той самий Карло, що минулої осені його покинув. Так бодай припадало бароїненікові здаля. Та коли він ввійшов знов до тих сумних кімнат, де з кожного кутка дихало студінню й смутком, — відчув як старі вражіння діткнулися його душі з —міццю, що її перед тим не зазнав він ніколи.

Але знов таки, коли нарешті звільнився від пестощів матері і збіг долі до кріпацького сільця, — відчув, знав напевно, що нічого не змінилося на красі вод, лісів і дружньої хлопячої спільноти. Радісними окликами зустріли його вірні товариші, а найдорожчий Карло був радий найбільше. І здавалося, що нічого, нічогісінько не змінилося ані на землі, ані на небі, ані у власному, розрадісненому серці.

Та з легким почуттям якоїсь страти відчув швидко Карло, що перше почуття старої товарискости було обманливим. Уже при найближчій виправі за пригодами вибухнув з Карла дух його нової вихови. І кріпацькі діти вже знали, що тепер перед ними не простий товариш, їм рівний і до них подібний, але пан і посідач їхніх тіл і їхніх душ: Карло усвідомив собі своє поставлення в світі.

Одначе ця перемога над кріпацьким світом, що хоч самим своїм існуванням був призначений до поразок, —не обійшлася для Карла без боротьби. Без тої звичайної боротьби, яку колись мусів викликати, прийняти й виграти Карпів предок над предками своїх теперішніх кріпаків. Його шляхом пішов, хоч ще несвідомо, й нащадок: гурток мусів визнати Карла вождом і керівником, признаючи, що такий стан річей "лмчить* і їм і бароненкові...

Не Скорився Карлові лише Карло. Було щось у тім хлопцеві, що відіріжняло його від кріпацьких товаришів. Бароненіко не міг сказати що саме, але відчував, що то була Душа майже рівна його, панській. Кріпацький Карло ніколи ще не вступився добровільно шляхтичеві. Дивився просто ввічі, гукав свої виклики без остраху і все був готовий ронити себе МІЦНИМ ПЯСТУКОМ І ПРУЖИВИМ скоком. Там, де за бароніенком стояли привілеї його роду, він несвідомо узнавав його традиційні права. Але де вирішальними були прикмети лише одиниці — ні в чім не хотів поступитися перед паничем.

Тому се літо було більше, ніж яке інше літо, безнастанним суперництвом між обома Карлами. І якщо в нім часто виходив переможцем шляхтиченіко, то лише тому, що проти свого кріпака мав перевагу віідчуттям сили традицій і обовязку, зародками відчуття, що хто "має" бути паном, повинен ще "хотіти" ним бути. А цього саме не вистарчало кріпацьким душам його суперників і товаришів...

Так проминуло кілька років. І що року ширшала ця прірва між бароненком і його товаришами. Повинна була ширшати. Бо на шляху лицарської вихови зайшов уже Карло так далеко, що туди не сягав уже й найбистріший дух його суперників. Так, він добре вже знав навіщо мусить бути паном і їхнім володарем. Своє панування й владу він хотів не лише затримати собі й своєму родові, але ще й ширити його все далі й далі

на нових підданих і слуг. Бо вже знав, що це йому "личило*.

І це вже не лише відчували, але й знали діти підзамкового села. Уже проминула пора спільних радостей дитячого віку. Якщо тепер Карло опускався зі скелі до села, то лише тому, що в замку вже було аж занадто пусто й порожньо для нього, молоденького юнака, який звик до іншого життя на замку своїх родичів. Для села залишалися лише виправи на лови, коли його бувші приятелі ставали йому лише слугами.

Але за решти двох років пірвався й цей звязок між паном і його кріпаками. Карло виріс на гнучкого юнака, з прекрасним обличчям і довгим кучерами молодого джури. Замковий панич, на якого вже споглядати замкові дами й за яким зітхали дівчата. І хоч він, що себе присвятив обов'язкові й родові; думав, що стоїть над спокусами жіночої істоти, аїле всеж його серце завше билося від бистрого дівочого погляду.

Ніщо так не усвідомлює юнакові його поставлення в світі, ніщо не дає йому такого мірила і для самого себе, як перше, нехай і поборюване, відчуття жінки, її краси й можливості її кохання. Одного разу приходить вона, вся нетутешня, до болю бажана й обожнювана, приходить прудко й раптово, зазивно зазирає ввіч і й питає одверто та безсоромно: "Хто ти? хто ти, що маєш сміливість задивлятися на мене? Що маєш найдорожчого, чим можеш приманити мене? Що виконаєш найславнішого, щоб бути вартим мене?..."

І чуючи все частіше й частіше цей приманіливосолоїдкий голос сірени, відчував Карло, як його переконання хитаються й наміри застилаються імлю. Бо їй, ще незнаній, неспітканій він був уже готовий офірувати щось найдорожчого, що лише наміряється здобути, щось найславнішого, до чого лише-но приправляється... Але усвідомлював собі, що досі є нічим і ховався сам перед собою з своїми мріями. Бідний син бідного шляхтича! Яка дама може хотіти його за лицаря? Його вбогого й незначного бароненіка!

Правда, ці думки не були ще такі гострі й понижуючі на замку його родичів. Найбільше дошкуляли вони, коли приїздив він додому. Контраст дому й чужини, контраст не на користь свого, палив його серце і вкривав шарлатом його лиця. Від нього були два шляхи втечі.

Або робити як батьки, що замкнулися на завше до свого вірілиного гнізда й гордовито споглядали з нього на довколишні ліси й гори. Без друзів і приятелів прожити ціле життя. Нікого не обтяжувати своєю особою, ніким не обтяжувати себе...

Або другий вихід: кинутися в крутіж іншого життя, яке вирувало там, де є великі міста, великі двори володарів, там, де гудуть великі події. Кинутися й здобути...

Цього останнього літа було Карпові в Раїїнбурзі ще більш тоскно й неспокійно, ніж бувало раніше. Цього ж саме року зазнав він на замку родичів глибокої образи, яка тільки може торкнутися серця й гонору молодого шляхтича. Це пониження було гіркіше від полину й палило як пекельний вогонь. Було тим болючіше, що Дістав його Карло від істоти, на яку з обоженням зводив свої погляди. Тому, нашвидко того року покинувши своїх родичів, він неочіікувано з'явився дома, бажаючи в його нудоті й

смутку забути образу.

Удень він безсило тинявся з луком по околішніх лісах, а ввечері вилазив на руїни старої римської вежі. З її вершка втинався зором туди, де лежав Відень, Пресбург — великі місця його теперішніх мрій. Коли бували безмісячні ночі, то йому здавалося, що він бачить на мить блиски вогнів урочистих свят. Там були ті двори володарів, про які він стільки чув, там вирувало лицарське життя, там було місце для применення обов'язків і традицій, там була слава, Як близьким здавалося це юнацькій жадобі. Лише сісти на коня вранці, щоб ввечері досягти всього цього. Досягти й упірнути в життя, щоб здобути В ІНІМ усе це, чого не вистарчає йому в Райнбурзі і в житті тепер.

І може б давно вже виконав він цей прудкий, запальний намір юнацької душі, якби не пригода, що пройшла кригою й жаром через його молодечу істоту.

Було це на одній з його мандрівок по околиці. Тепер він уже ніколи навіть і не намагався відвідати своїх колишніх приятелів на селі. Чим були вони для нього ? Та ж найбільший нуждарпан .ніколи не рівнятиметься найменшому нуждареві кріпакові. Вони мають різні шляхи, на яких не зустрічаються ніколи.

Нудьгуючи, тинявся здовж потоку. Був йому довгий день і безконечна ніч, безконечним здавалося це нудне літо серед розпечених скель. Потік булькотів, присипляючи його зімисли. Але за кущем ліщини, у невеличкім плесі затріпало полотно і загупав праник. Карло зайшов за куш: молоденька дівчина з села прала там білизну.

Він ніколи не заглядав на дівчат свого села. Коли був підлітком — були йому нижчими сотворіннями, "бабами". Коли став юнаком, свідомим свого положення — залишилися такими ж, бо були кріпачками. Зустрічаючи тепер панича з замку, вони лише зойкали, ніби з переляку, й закривали обличчя рукавом. Але Карло часом бачив, як двійка бистрих очей слідкує за кожним його рухом.

Отож чекає він, що так само буде поводитися й ця дівчина. Одначе сталося цілком інакше. Чи може була заскочена несподіваним його з'явленням, чи може занята ПреЦекі, drte torta лйше Пруд-* ко шарпнула головою, зачувшій близькі кроки. І спокійно поздоровила й лише шарлат рум'яїнців залив її лиця ніжною барвою й ступив аж до тонких вух.

Карло нехотячи зупинився й почав розмову. Спочатку жартовливо недбайливу, якою часом обмінювався зі служницями —на замку. Зі скупих слів відповіді, що долітали до нього між двома ударами праника, довідався він і які вона зветься і з чиеї хати і скільки має років. Було приємно стояти так і вдивлятися в цю струнку дівочу постать, що злегка гойдалася в такт ударам праника. Лінія спини її була чиста й відчувалася дивно-прекрасною під тонкою сорочкою. Засмагли руки й ноги були малі й форемні, а коли воїна час від часу споглядала на панича, вже спокійна і навіть байдужа, він відчував, як серце застановлялося йому в грудях і шарілися лиця.

Дивно зворушений розлучався з нею Карло. І день уже не здавався без кінця нудним, а ніч, у якій манилася Катерина, припадала навіть коротшою. Карло шукав її другого дня й знайшов там саме, де й учора. Хотів сам себе обманути, ніби минаючи,

але не зміг. Знов застановився і знов простояв довгий час, не відчуючи часу. Катерина вже не була такою, як вчора, сторожко обережною і навіть засміялася кільком його жартовливим словам. І Карпові, аж серце підскочило, коли він побачив ці піврозкриті веселою усмішкою уста й блискучі очі. Тепер уже сама Катерина, скінчивши працю, залишила його самотнього на березі потоку. А він дивно радісний пішов далі в глибину лісу й околішні скелі озивалися його веселим співом. А на завтра, не знайшовши дівчину на знайомому місці, відшукав її на близькому полі лєну і знов час летів йому, як на крилах вогнистого птаха.

Опісля прийшли дні такі гарячі й тьмяні, осяйні й студені, вперемежку з надією й одчасм, яких ще Карло не пережив ніколи. Він не знав, що з ним робиться. І лякався теперішнього свого стану й боявся, що він може швидко проминути. Він забував, хто він і навіщо знаходиться в своєму замку. Відчував лише, чого має глядіти в цім вбогім замковім селі. За короткий час знав він, коли й куди ходить Катерина по воду, коли виганяє корови на пашу і де сидить у церкві. Знав смуги її поля й сіножаті й перестрівав її на затишних межах. Але ніколи не відважився навіть доторкнутися до' руки й її стриманість здержувала його від зви ч айн ої жарті вл и в ости.

Катерина була дивно холодна. Розмовляла з ним ласкаво, слухала уважно, здоровила й прощала привітно. Але легкою байдужістю віяло на Карла від слів і рухів цеї кріпацької дівчини. Так, немов не була вона його невільницею, а рівною йому, майже недоступною дамою.

Від цеї недоступности юнак починав божеволіти). Про Катерину він лише думав, про неї лише мріяв на своїх прогулях, її бачив у своїх снах. Знав, що так далі не може бути, знав, що мусить щось зробити щось сказати... Але опинявся перед нею і знов уста вимовляли якісь байдуже-непотрібні слова й очі не могли насититися її образом. І нарешті, по довшім часі нерішучости й вагань, сталося те, за чим так тужив і чого так боявся.

Зустрівся з нею на містку через потік. Ще нічого не сказав, ще не привітався навіть, а вже знав, що це мусить статися саме тут. З жартом, якого змісту навіть не усвідомлював, заступив їй дорогу. Здавалося, що вистарчить лише заїняти цю сільську дівчину, а там уже все піде само собою. Як має йти, що має йти "само собою", — Карло не міг би не лишень сказати, а навіть і подумати. І додав собі бадьорости новиім, хоч, здавалося, й ображуючим її аргументом: чи ж справді може відштовхнути його ця красуня? Його, панича й пана, кріпачка рабиня? Але зараз же острахом стискалося його серце, бо вже це була і не кріпачка і не рабиня, а справжня дама його серця й володарка його мрій.

Трохи лише збентежена прудкими словами панича, блиском його очей і шарлатом лица, стояла Катерина перед бароненком. Як завжди прекрасна й спокійна, параліжувала вона своїм спокоєм його наміри. Та все ж зі сміхом, що йому самому здався штучним і вимушено безсилим, він ухопив Катерину за руку. Але без прудкості, повільно, дивлючись Карлов і просто ввічі, випростала вона без зусилля свою руку з його і піднісши голову, звела запитом високі брови.

Карло вибухнув. Розум захотів образитися й образився. Як! Ця рабиня, невільниця його роду, на яку він має таке саме право, як на свого коня чи хорта! Вона сміє відштовхувати його, вириватися з його рук!... Вона, що не лише не почувається щасливою від його уваги, але, навпаки, ще дозволяє собі ставити луком свої брови й оглядати його з студеним спокоєм. Розум образився, але серце не могло образитися і тому не лише перемогло розум, але змусило й уста висловлювати цілком інші слова, ніж бажав той.

Були це дивні слова, яких мабуть ніколи ще не чула райнбурзька кріпачка від свого пана. Тут, по друге в Карповому житті — затиралися суспільні межі. Бо всесильне й потужне кохання, а не райнбурзький рід, промовляли з Карлової душі. І заскочена несподіванкою Катерина слухала зніяковіла це палке визнання, перше визнання юнака, що говорив цілим буттям своєї розквітлої й уже жадібної перемог мужеської істоти. Але вона стояла вже знов спокійна й далі спокійно дивилася Карпові до розпаленого обличчя й вилискуючих очей. Саме лише трохи зашарілася під смаглявістю лиця. І не було на ній вже пізнати, чи їй неприємний, чи байдужий вибух бароненка.

А Карло не помічав нічого. Він бачив лише близько, ах так близько, як ще ніколи, ці бездонні очі, піврозкриті вогкі уста й ніжну, засмаглу шию. Він не міг уже стриматися й ухопив дівчину за руку. І опритомнів. Бо прудким рухом плеча Катерина вирвала від нього руку, обличчям знов перелетіли в неї замішання і здавалося страх і, гукнувши щось, чого запаморочений Карло не міг зрозуміти, обернулася і втікала в напрямку села.

Карло міг би її дігнати, але залишився стояти на місці, зніяковілий, безмислений. Бо почуття догасало, як багаття, залите водою, й останні слова ще завмирили на устах. Але він все ж не міг собі усвідомити, чому втікла Катерина. Самопевність його розуму навіть не припускала, щоб він, барон, міг бути відштовхнутий підданою. А серце ще калатало першим передчуттям якогось великого, ще ніколи не житю нещастя, якоїсь катастрофи, фатальної і Невідкличної... І в тумані, немов очманілий, вертав він на гору, до свого панського дому.

Кілька днів ходив Карло сам не свій. Спочатку лише приголомшення, ніякий сумнів не торкався його серця. Але чим упертіше шукав і не знаходив ніде Катерини; тим сильнішими ставали біль і неспокій. Тисячі здогадів ворушилися в серці, як гади у вигрітому кублі й іКОЖНИЙ колов тоненьким, невидимим жалом. А Катерини знайти не міг, так ніби вона або замкнулася безвихідно в своїй хаті, або втекла з села.

Тоді був кінець сіножаті. На горбовитих схилах лук досихали темні смуги покосів і вишикувалися в ряди округлі копиці. Немов плодовита земля вистромлювала до небес сотки запашних грудей. Місяць повільно мандрував над тишою вечорів, заглядаючи в гарячково розширені очі Карла, що лежав на одній з копиць край лісу. Усе було марно: Катерини ніде не було, а він соромився запитатися про неї і на замку й у селі. Ніяких думок не було у нього в голові, крім однієї болючої овідомости, що лише вона, лише вона одна потрібна йому для життя.

Тут уже кілька днів лежав він під цим ліском на копицях і повертався додому аж після північних півнів. Так мав пройти й сьогоднішній вечір, нічого не вирішуючи на безутішнім сьогодні, ані на безнадійнім завтра. Лежав, бездушно слідкував за легкими хмарами, що гонили місяць, за вершками нерухомих смerek і не хотілося йому ані залишатися на копиці, ані вертатися додому. Але нараз почув голоси і, підхоплений гарячою хвилею, майже не злетів з сіна: це був голос Катерини. Хотів скочити, бігти туди, зв'ідкіля цей голос озивався, уже мабуть і мчав би до нього, якби не почув при тім і голосу мужчини, і той голос кинув його, враз похолоднілого й опритомнілого, назад на траадне ложе.

Прихожі розмовляли. Не було вже сумніву: Це хлопець і дівчина з підзамкового села вийшли на свій таємний вечірній прохід. Слів їхньої розмови не можна було розібрати, бо говорили тихо й уривчасто, але дівочий голос був безсумніву Катерини. Карло пізнав би серед гамору юрби цей найпрекрасніший, найсолодший, найлюби'ший з голосів сіту. А до нього примішувався звук юнацького голосу.

Для Карла вже не було сумніву, що це коханці. І одним з них була його Катерина... Якийсь надлюдський тягар, тягар студеної криги леду, притиснув Карла глибше до копиці. Але звук тихого поцілунку вдарив його слух, як найстрашніший удар грому. І підкинутий цим ударом, він зірвався з місця і скочив у напрямку розмови.

Так. Це була Катерина з хлопцем. А тим хлопцем був Карло... Довго не думаючи, не замислюючись ані на мить, бароненко скочив. І з пронизливим викриком Катерини злився глухий звук шаленого удару їхніх тіл.

Було це дивне видовисько. Якби хтось міг подивитися здаля, подумав би, що тут, на осяянім повним місяцем краю ліса, між темними купами копиць зійшлася на бій двійка фавнів. Злібно зударяються ріжки, рвуть з корінням травицю й мох пруживії ратиці, плече натрапляє на плече й волохаті руки намагаються затятися до ворожого горла. А біла німфа стоїть одаль непорушна, зачарована видовищем бою, бою за неї, пожадливу й прекрасну.

Карло забув, що йому, лицареві, не личить ставати проти кріпака, та ще й власного. Забув і кріпак, хто він і хто знаходиться перед ним. Ні, це були тепер (навіть не фавни, а просто двійка юнаків від печерних багать предковічного племені, що їх двоє не може жити біля одної й ТОЇ самої жінки. Двійка прасамців, що б'ються за право бути першим і єдиним своєї туги. Вони так і билися...

Барон забув про овій короткий штилет за поясом, кріпак про ніж. Ухопившись в обійми, як брати на розлуці, вони стискали один одного аж до корчів в м'язах, підбивали ноги, котилися по траві, схоплювалися й знов били страшними ударами п'ястуків. І все це мовчки, без викрику й зову, як б'ються ті, що їм залишається уже одне: або вмерти або забити.

Перестрашена, сама ледви хапаючи повітря, стояла одаль Катерина, притискаючи руки до калатаючого серця, і сама не знала, на що має відважитися. Чи бігти, чи кричати, чи стояти так і далі, придивляючись видовиську, що справили їй на почесь ці дві палкі пожаливости.

Карло був звинний і лицарською муштрою добре до бою приправлений молодик. Але його суперник був значно тяжчий. І коли один відплигував, як пруживий мяч, — другий лише подавався і нападав, як кинуте таранило. Барон знав, що не сміє бути побитий. Він нападав з бурхливою відвагою і втинався в кріпака пруживими обхватами своїх ірук, але всюди зустрічав рівний опір і шаленів від ненависти. Ні, йшло вже не про те, кому належатиме виїгра цієї боротьби. Йшло не про її причину. Йшло вже про саму боротьбу, про необхідність за кожную ціну зістати переможцем. Йшло про останній бій, останнє суперниче змагання, що мало бути завершенням усіх його попередніх перемог і відплатою за всі поразки. І розлючений бароненко не чув і не бачив довкола себе нічого, крім білої постаті кріпака, яка мусить лежати біля його ніг, а він ступить їй на груди ногою переможця.

Кріпак спочатку лише боронився. Захоплений несподіваним нападом, він зразу не зорієнтувався. Але швидко й йому ступила кров до голови. Цей панич, цей нахабний бароненко сміє сягати на його найдорожчий скарб!... І він також забув про все, крім захоплення боєм. Він зразу відчув свою перевагу важнішого, але ізза трудности нападів і звинности панича, не міг її використати. Аж нарешті надійшов зручний мент.

Коли обидва опіинилися біля купи дерев на краю сіножаті, кріпак дістався на вище місце, ніж його суперник. Скориставши з митті, коли шляхтич мав за спиною в себе дерево, він кинув проти нього всю вагу свого тіла. Бароненко вже не встиг уступитися і, влучений страшною силою розгону, відлетів до дерева, вдарився об нього аж щось затріщало за його плечима і покотився непритомний.

Був кінець... Віддихуючи останнім, немов передсмертним віддихом, стояв хвилину Карло над безвладним тілом суперника. Після підскочив до Катерини, вхопив її за руку й обоє зникли в напрямку села, залишаючи панича під пильним зором повновидого Місяця.

Довго лежав переможений на коріннях буку без руху й без диху. Місяць почав уже схилятися до вершків ліса, сова довго сиділа на суку над нерухомим тілом, почала сильніше припадати роса. А Карло так само лежав і не ворухився. І лише, коли перші ранкові півні закутували в селі прихід св і танку, і потягла прохолодна свіжість, — він опритомнів і сів. Схопився за голову й застогнав. Хоч все тіло нило ослабленням і болем побитого, але свідомість без ніякої павзи приняла лише страшний факт подолання й ганьби.

Так, це була ганьба! Ганьба не в тім, щоб підлягти, бути побитим власним кріпаком. Ганьба, що це могло статися йому, синові лицаря, нащадкові славних імен, ліанові роду. І стогін зно*в прорвався через стиснуті уста. Стогін ганьби, що він зміг забутися настільки, що лицарське "личить" підпорядкував своєму нестриманому, ще цілком не завмерлому, дитячому "хочу". Стогін ганьби, що тупим болем стискає наше серце, і яку ми знов поспішаємо 'відігнати стогоном.

Але він до того відчував, що тут була ганьба ще більша, ще глибше укрита в тайниках душі, що її мужчина, не радо признає й перед самим собою і відганяє від себе, як гордий багатій нужденну жебрачку від порога дому. Це був сором пониженого,

відштовхнутого чоловіка. Сором упокореної чоловічої впевненості, пири й відчуття пониження власної чоловічої незрівняної ості...

Цей сором палив мабуть найбільше і, щоб закрити його, загнати що-найдалі по-за свідомість, зробити його якби небувшим, — зусилля цього витискало з затиснутих Карлових уст ще довший стогін, ніби від фізичного болю.

Першою прийшла звичайно думка про помсту. Плентаючись поволі до замку, думав Карло, як він покарає свого кріпака. Всі знані закони панського права й кріпацької покори вирували йому в голові. Він віддасть його на смерть. Але не на швидко, блискавичну смерть, за якою немає ані болю, ані пониження. Ні, на колесування, коли від покараного за образу свого пана невільника не залишається цілого навалочна, крім голови, що нарешті буде стерчати з паля на вершку римської вежі...

Ні, ні! Цього все було б для кріпака замало. Він дасть замучити її, щоб той міг дивитися на повільну смерть своєї... Але далі думка вже не йшла, бо ледь з'являлася в уяві Катерина у катових руках, біланіжна і безборонна, як серце застановлялося від болю. Ні, це ні... Але він дасть їй одружитися і виконає на Катерині своє право першої ночі. . І враз Карлові наморочилося в голові.

Карло не зміг дістатися на замок неспостереженим. Старий ключник іперший прийшов йому назустріч і жахнувся павичевого вигляду. Хотів бігти по полотні й цілющий олій, хотів збудити батьків. Але Карло задержав переляканого слугу. Ніщо йому не сталося. Ніхто не вчинив на нього нападу. Ніякі розбишаки. Лише ввечері був На далекій прогульці й упав зі скелі. Потребує лише трохи води, щоб умитися й хоче трохи виспатися. Хай же його не будять... І прийшовши до своєї кімнати, ледви умившись і роздягтися, упав на ліжку й заснув важким сном без снів і пробуджувань.

Спав довго. Так довго, що занепокоєна мати післала його збудити на обід. І коли опухлий її поламаний ішов до їдальні — мав уже викінчене й Невідкличне рішення. Прийшло до нього без міркувань і на думи, так ніби хтось у сніні' нащепив його йому. Але не протестував проти цього раптового заявлення, проти ясності й невід клинності, що здавалися йому вже природними й зрозумілими, бо були з його крові й роду.

Мати зойкнула, побачивши синове обличчя, а батько підвівся з крісла. Але Карло зараз же їх

заспокоїв. Йому нічого, цілком нічого не сталося, лише упав вчора з Соколиного Дзьобу, на якому сидів до смерку... При спуску послизнувся, злетів у долину й непритомний лежав майже до (рана.

Спустившій очі в цинову тарілку, він совгав по ній ложкою й уривчасто komponував свою брехню. Підвів очі й зустрівся з участливо переляканим поглядом матері. Підвів по-друге й зустрів недовірчиві очі батька. А коли скінчився обід, оатер прочитав молитву, слуга відніс мидіничку на вмивання рук і пси з кістками повибігали з-під стола, — він тут же звернувся до батька й попросив його дозволу залишити замок і вибратися до цісарського двору...

Мати знов поплакала, але не чинила перешкод. Батько не відмовляв сина, лише просив часу на приготування до від'їзду. І тому Карло мав ще досить часу, щоб

попрощати Райнбург. Але він уже ані разу не зійшов зі скелі долу. В глибині душі боявся, що на задвірках села, або на лісовій доріжці зустріне її, й знов... Що це мало бути за "знов", він навіть і не додумував до кінця. І щоб Позбутися налізливих думок, вилазив на потріскані замкові мури, чи на високу римську вежу й сидів там цілими днями, як відлюд.

Під тим застиглим зеленим морем простяглася горбовита околиця з плямками вбогих нив і причаєних в долинах сел. Але вона його не надила. Він глядів у безконечний небесний простір, де одинокою точкою ширяв могутній птах. Самітній володар цілої околиці. Чи не той сокіл, чия скеля все манила його за дитячих часів? Так мабуть і треба прожити життя, як цей самітній лицарський птах. Ніколи на землі, ніколи серед гамірливих птахів долин, але на висотах, все одинокому й гордовитому, як цей володар височини...

І з юнацькою впевненістю, без надуми й зайвих міркувань перелітав мірією роки прямуючи до якоїсь величної цілі. Шляху не бачив, навіть не хотів його бачити... Йому маячив лише останній закрут. За ним чекала апотеоза для нього, першого достойника держави, славного вояка лицаря, що відновляє славу й честь Райнбурзького роду. І йому вбачався його Райнбург, як врочисто-розкішна резиденція роду. І в кім прекрасна, гордовита пані... І зусиллям волі відганяв від себе Катеринине обличчя.

Закілька тижнів покинув Карло свій замок і подався до Відня. При теперішній розлуці з домом його серце вже не тріпалося таким одчаєм, як за дитячих років. Воно застановилося в своїй закам'янілості, немов* було йому байдуже покинути, чи ні, цю країну, де кривавилося його серце.

Він з'явився коло двору саме вчас. Після довгої доби тиші й замирення, коли вже поїржавіла зброя й потучніли ні до чого коні, надходила доба Нових Можливостей для лицарства. Було неспокійно не лише в самій державі, де підносили голову ворохобні чехи, але й на кордонах. Угри й турки, Італія й Фляндрія, — ось було те поле, на якому завзятість, мужність і хоробрість могли підносити людину по щаблях успіху й досягнень все вгору й угору...

І сталося, що майже відразу, без зайвих зусиль забування й болю, без докорів спомину, пірнув Карло в нове життя. Йому щастило. Щастило всюди. Спочатку найбільше у дам, серед яких красунь панцерний товариш мав неабиякий успіх. Багато з них офірували йому приязнь, своє серце й своє життя.. Іноді здавалося й Карпові, що ця або інша справді прив'язує його серце. Але в найбільші моменти захоплення якоюбудь з них некликаний і несподіваний ставав у його уяві самітній сокіл його батьківської околиці, а поруч нього... Катерина... І була ця уява такою яскравою й переконуючою, що заслонювала перед його очима реальний предмет його бажання і студила на устах палкі признання. І довго ще після з'явлення цього душевного видива, усвідомлював собі Карло, що ніяка з жінок цього пишнотливого двору не може наповнити собою ані його уяви, ані серця, ані стремління...

Та все ж за короткий час зумів Карло висунутися з ряду тих, що на цісарських помостах шукають долі. Не був плитким ловцем на радощі оточення. Сьогоднішній

день ніколи не був йому кінцем минулого, а лише початком майбутнього. І може б його піднесення по шаблях двірських успіхів було швидчим, якби він захотів бодай для вигоди звязати своє життя з якоюбудь багатою й титулованою дамою. Але він лише користався ними, як східцями, щоб по них ступати все вище, але все сам, дам, 'як цей одинокий іптах Райнбурзької високости.

Цьому осамотнюванню, що все зміцнювалося з роками, дуже пасувала й Карлова військова служба. Була доба безконечних шарварків на далеких і близьких кордонах. У них все мав Карло не тільки успіх і славу, але ще й користь. І кілька разів до року приймав Райнбурзький каштелян великі посилки, що мали прикрасити скелясте гніздо. Батьки вже не дожили до цих успіхів сина. Тепер лише вірні слуги приймали його побажання й без ладу й складу нагромаджували в замку дорогоцінні меблі, матерії, дивовижну зброю й у кованій скрині найрізніші монети Європи й Сходу.

У військовій службі, повільно але певно підносячись по шаблях успіху й слави, не зчувся Карло як нарешті надійшла зміна. І надійшла так, здавалось, раптово, як ніби ще вчора не було ніяких ознак її наближення. Такий самий смак, як і вчора, мало вино, так само світило сонце, так само спокійно відчувало себе серце серед небезпек і загроз життя... Але зміна тут була, була непомітна, ледви відчута, хоч все ж не в нім самім... Так, вона була в оточенні.

І дійсно, оточення його вже згиналося перед ним щораз нижче, говорило шанобливіше, вступалося з дороги з кожним днем сквапливіше... Зміна була й у жінках. Раніш їхні очі сяли від одних лише обіймів його мужнього тіла. Тепер для цього треба вже було й дарунків... І з гострим дотиком холодного леза втялося в Карлову свідомість: надходить старість...

Але це було лише першим моментом усвідомлення. Вояцько лицарський світогляд, твердий і безкомпромісовий, навчив Карла дивитися на життя, як на військове щастя. Не було ще лицаря на світі, щоб після успіхів війни не зазнав нарешті його зрадливості. Що ж тоді казати про життя... І він прийняв до відома реальність схиляння своєї життєвої дороги долі.

Але оточення ще цієї зміни не пізнавало. Як і ранше був Райнбурзький барон суворим і твердим лицарем, не лише до підлеглих, але й до себе. Слухався власного лише задуму й переводив його без хитання в чин, йшов по лінії лише шляхами чести й права і був однаково небезпечний як для отвертих ворогів, так і для фальшивих друзів. Але вистарчало кількох невдач на полі бою, кількох неуспіхів при дворі, і Карло зрозумів, що має вступитися. І як колись прийняв він був раптове рішення залишити Райнбург і видатися в світ, так і тепер несподівано для всіх вирішив залишити своє вояцьке життя й повернути додому.

Дивно схвилюваний наближався він до рідних околиць, де не був майже пів століття. Чим ближчим був Райнбург — тим сильніше хвилювало його серце. Останню ніч в дорозі він не міг навіть заснути. А коли зраня побачили гострі вояцькі очі так знайомі обриси скелі з вежами на ній, — не міг уже стриматися. Боячись, щоб оточення не помітило його хвилювання, залишив свій почот і сам, з одним лише

слугою, турчином, Найбільш відданим і мовчазним, помчав 'наперед до Райнбургу.

І зі здивуванням відчував, що хвилюється не тому, що до нього промовляють мури, серед яких зродилася його душа. Хвилювався не тому, що був нетерплячий зустріти щось прекрасне й величаве, що нам зістає в ку́тку споминів про дитячі роки. Не хотів брехати сам собі і знав, що хвилюється як злочинець, який по довгих роках неприсутности з'являється на місце таємного злочину. Відчув, що се була поразка, найболючіша поразка життя, яка гонила його світами, кидала в небезпеки воєн, в авантури політики й виір честолюбних намірів. Усе ніби до того, щоб затерти в душі горіч страти, підвестися над нею як самотній сокіл над долинами й шпильми і нарешті тепер, перед смерком життєвого дня довідатися, ЩО', хоч і багато було здобуто, але... нічого не забуто...

І замок і околиця здавалися тепер баронові ще вбожшими й сиротливішими, ніж були за юнацьких років. На розвалену римську вежу не міг уже вилізти, не міг пробовтатися через усі закамарки пощерблених часом мурів. Переїхав верхи через сільце на підзамчу і не побачив нікого, крім тих самих незмінених за пів століття хатин і тогож булькотливого гірського потоку. І так само як перед роками ховалися перед ним за плоти перестрашені діти й хилилися майже до землі старі, так і тепер бачив він, як утікали врозтіч дрібні дитячі ніжки й шапки замітали порошок вулиці.

З тремтячим серцем, соромлячись сам за себе і хмурячись немов на недотепного підлеглого, продерся він верхи серед гушавини кущів над потоком до того місця, де вперше зустрів Катерину. І не міг знайти його, бо за кожним майже кущем йому озивалися в вухах удари праника і плюскотіння білизни об воду. Чи то може сильніше забилося постаріле серце?... І думки кружляли сполоханими птахами, не знаходячи місця, де б могли осісти. Повернувшись до замку, змусив себе запитатися про долю Катерини й Карла. Але прийшов каштелян, зігнуто-прислужливий і слова про них ніби застрягли в барона у горлі. Як не намагався — не міг висловити їхнього імені. Він, безстрашний перед турецькими ятаганами й козацькими списками, тепер тремтів перед споминами, як колись дитиною перед уявою казкового приви́ду.

Аж на святкуванні свого повороту до замку., що влаштував для цілої околиці, спромігся барон на розпитування. І ніби лекше й спокійніше ставало йому, коли чув, що давно, дуже давно взяла вже смерть і Карла й Катерину... І навіть їхніх дітей та дітей їхніх дітей, залишивши лише одного вінука, знов таки Карла. Ставало справді лекше й спокійніше, немов якась рука відсувалася від горла, рука, що тримала за нього від самого приїзду до Райнбургу. Але за хвилину серце затремтіло й зупинилося. Бо ніколи не усвідомлював собі, як давно, безконечно давно був він чепурним джурою, а Катерина... Велика охлялість захлиснула цілу його істоту... Наказав лише на другий день привести хлопця до замку і сам здивувався, з якою старечою втомою покинув свято.

У півсні, півдрімоті пройшла ніч. І коли на другий день русявий хлопчина, майже вже юнак, стояв перед ним, барон довго й мовчки вдивлявся в юні риси. Мовчки студіював очі, брови, уста, цілу струнку постать хлопця. Напружував зір і не знаходив у

тих рисах нічого, щоб пригадувало дідів... Дідів... І знов, як учора, велика, нерухома втома лягла йому на серце і під дотиком її руки він прижмурих на хвилину налиті оловом повіки. Сидів хвилю без думи й спомину, забувши за хлопця. Але підніс звислу на груди голову, глипнув і... ось! Це вона, Катерина, дивилася на нього з-поза тих спокійних очей. Спокійно й ніби трохи зацікавлено, як тоді на місточку через потічок... Зрадив, так зрадив, що навіть несвідомо підвівся, щоб наблизитися до тих спокійних очей і зазирнути через них до того страченого часу... Але очі вже сховалися за звичайний погляд трохи зніяковілого хлопця і сонна втома знов торкнулася обважнілих повік. Покликав турчина, наказав дати хлопцеві цехіна й відпустити його. А сам довго сидів без виразу на обличчі глядів у просторінь перед собою...

Ще кілька днів не покидала барона задума Ніколи перед тим не бачили його слуги з тзкому замисленні, цього, завжди нанятого до чину войоївника й бистрого вельможу. Був тихий і занурений у собі, немов не завважав оточення. Але якби його запитали, що думає й до чого приправляється, не міг би відповісти. Просто тепер, лише тепер утомлення напруженням цілого життя, відмовила свідомість реєструвати оточення й занурилася в якийсь півсон.

А останнього дня такого стану, коли над околицею стояв місяць, тривожний, зворушуючий, повновидий місяць, а в теплому нерухомому повітрі тмяно дихали скошені трави, — вибрався барон з замку. Вірний турчин хотів за ним, але барон лише відмахнувся. І майже несвідомо намірився в долину, перейшов потік і з усилиям виступав на схил, покритий першими копицями сіна. І знов не міг пізнати місця... Край ліса заступив йому дорогу могутніми ялинами... Може це тоді відбулося й тут, а може й ні. Нічого пізнати вже не можна було... Земля стрясла з себе всі сліди і лише копиці й місяць були все ті самі, що й того вечора...

І враз гострий, як різь вузького стилета, б'ль пройшов йому через груди. Нема, нічого вже немає... Нічого не можна вже повернути... Ані за ціну всіх життєвих успіхів, слави й багатства... Бо все таке мале й непотрібне в порівнянні з тими очима, що колись приглядалися до боротьби двох фавнів, десь тут, на окраї піса... В порівнянні з тою, невідомою, привабливою, незнищимою в спомині, що колись звалася Катериною й хвилювала серце вже ніколи не поверненими почуттями кохання й боротьби...

Коли повернув додому — барон не памятав. Але не дурно пройшов лицарську школу вихови й життя. Ранком пробудився таким, як бував перед тими днями непритомности духа. Вчорашній день був останнім днем прощання з тим усім, що відзивалося рештками минулого "не можна". До кінця життя мало залишитися одне, без суперників і ворогів — "не личить".

І життя на замку враз пішло так, як давно вже не знали в цій околиці. Бо зі склепів були винесені важкі скрині, повні дорогоцінностей і грошей, що їх ціле життя нагромаджував барон. Тепер перемінені в зручних ремісників, малярів і різьбарів перетворювали вони піівзруйнований замок у достойне райнбурзьких баронів житло. Забіліли відновлені мури, олов'яним блиском заясніла стріха, вкрилися килимами покої, стелі прикрасилися дивної краси мальовилами й різьбою.

Барон цілком захопився цею перебудовою. Цілими днями слідкував він за працями майстрів, придивлявся до малярів і підбадьорював повільних різьбарів. Здається, не жалувал нічого для розбудови своєї резиденції. І коли не вистарчало чогось серед багатого майна, — Відень і Пресбург швидко виконували його бажання. Серед тої праці над відновленням замку забув він цілковито про минуле. Знов жив майбутнім, бо знов володіло ним владне: "не личить".

Коли ж праці були майже скінчені і з околиці зіхалися цікаві гості, — всі були захоплені дивом на скелі. Проходили через салі й кімнати, через переходи й под в і ря й відусюди випромінювала на глядачів відроджена слава й потуга райнбурзького роду. А барон саяв як молодий, що йому подивляють його красуню молоду, і з захопленням звертав увагу гостей все на нові й нові подробиці відбудови. Але коли гості розїзджалися і щирий подив вибухував з них останніми проявами пошани й пи'дхліблювання, зачулося баронові, як хтось запитався, а хтось підтакнув: кому, мовляв, припаде вся ця краса й розкіш?...

Минуло кілька днів, а цей запит все звучав у барокових вухах: кому? Кому дійсно? Цілий вік боротьби, праці, досягань... Хто скористає з їхніх наслідків? Хто стане за нього на сторожі родового "личить". О, нащадки би знайшлися! У далекій рідні недостатку не було. Але хіба ж він може довірити їм хоч частку самого себе? Хто вони? Ласі на споживання або безсилі на витрачування одиниці. Ні, ні! Та чи не виховати кого-будь з них собі за нащадка? Але знов озивався той самий упертий голос: ні, ні! Краще зужити, зужити самому все те добро, все майно, всю ту розбудовану величність.

На Райнбургу почалося веселе життя. Одне святкування доганяло друге, так ніби на старість хотів ріайнбурзький барон наздогнати роки суворости й труду. Завжди оточений гарними дамами, запобігливим почотом, музиками й співцями, намагався забути барон Карло, що все це лише набуте його багатством і його положенням. Бо коли переривався ряд гучних святкувань і веселих сходин, — пустка довкола здавалася йому ще більшою і ще страшнішою припадала майбутня порожнеча.

У такі дні він кидав зраїня замок і верхи відїзджав до околишніх лук і гаїв. Підбираючи прудкого огиря, чуючи під собою буйне життя й розгон стримуваної сили, відчував себе барон знов молодим. Був уже не райнбурзьким паном, був простим хлопцем, одним із тисячок тих, що прожогом вискакують цього ранку з постілі, з радісним викриком вступаючи до приманливого дня. Кінь мчав по луках і польовий дорогах, а барон почував себе з ним одним тілом і вірив, що він є одним з тих молодих і ярих кентаврів, які колись ошчасливлювали землю.

Тепер на замку знайшлося в барона й безліч часу для його улюбленої забави — байці в — соколинних ловів. Відновив знов на Райнбурзі цю розривку славних предків і ціле серце вклав у ту шляхетну розривку. Здавалася йому втіленням самої засади лицарської боротьби. А з найшляхетніших ловців птахів, кохався лише в соколах. Може тому, що й досі не стратився з серця йому одинокий птах-лицар, шляхетний сокіл, "птах високого лету", що не, як яструб, доганяв свою здобич, ззаду, але здіймався над нею високо, високо й бив згори, завжди й лише згори.

З Фляндрії привіз Карло з собою кількох соколів. Один з них, ісландський іптах, лицар з білими грудьми, чорними смугами на боках, попелистим хвостом і жовтими черевичками ніг, був його улюбленцем. Коли надходила пора перших літніх ловів, тримав його у себе в опальні. Бо лише прокидався з дрімоти, при першій заблеску дня, то вже короткий клекіт витав його з поперечки, де сидів ісландець, жовте око, не мограючи, намірялося на нього й крила трепотіли стримувано жадобою лету. А за хвилину сидів звичайно в сідлі. Огир вигравав струнками ніжками, баронові радістю вигравало в грудях серце, а ісландець, сидючи лід своїм вишиваним шапероном колпачком, на міцній ловецькій рукавиці, лише мняв її сталевими пазурами й розбрязікував срібним дзвіночком...

Віздили до піль, усі троє, одне серце й мета, кінь, птах і людина. І коли з верболозів вилітала красна чапля — барон не міг стриматися від ловецького викрику. Підхоплений яїростю лову, зривався без підкиду з рукавиці сокіл, кінь робив з місця довгий скок і погоня зачиналася.

Здавалося з початку, що, зірвавшись стрілою з рукавиці, осліплений сонцем ісландець не звертає уваги на чаплю, або й не бачить її. Здавалося, що лише одне захоплення волею лету, радістю руху підносить його плавкими кругами все вище й вище. І, здоганяючи його, раділо барокове серце високому верху сокола, що його не ібачив досягати жадного ловецького птаха. А сполохана чапля вже бачила ворога і вся перемінювалася в струнку, живу стрілу, випущену страхом з лука життя. Але раптово залишав сокіл свій круг, кількома розмахами вже був над нею. І, складаючи гострі крила, останнім їхнім зусиллям давав розгін долу й без промаху влучав розгублену здобич крицею своїх пазурів. І кожний його порив за здобиччу, кожним закрут над птахом, сповнювали баронове серце запалом боротьби.

А коли збитий птах падав камінем у долину, маючи на собі переможця сокола, барон гнав коня без шляху й дороги, щоб захопити останній акт. Срібний дзвіночок вів його без помилки на місце і він зупинявся над переможцем і жертвою: упявші жовту пазуріасту лапу в груди: гюдоліаного, рвав сокіл піря й мазі, добираючись до серця, а в нем орта ю чіїх очах світилося золоте полум'я...

Коли ж повертали до замку, — поволі ступав спінений отер, спокійно вихитувався в сідлі їздець, а сокіл вже дрімав на руці пана, час від часу лише когтючи рукавицю й скрикуючи, мов у бойовім сні...

Ціле літо майже не з'являлися гості на Райнбург. Кірасу барв, теплоту сонця й ласкавість вітру хотів барон випити аж до дна сам. Так, ніби боявся, що як буде довкола блискуче оточення, не залишиться йому нічого з цієї літньої благодати. Цілими днями їздець, кінь і сокіл проїздили хрестнавхрест довколiшні луки й підліски. Часом не ловили нічого. Без думки й мисли вихитувався в сідлі барон, ступав повільно кінь, дрімав ісландець. Щоб за хвилину мчати, як сполохані, через ріллю й корчі за буйним летом здобичі...

Майже щоденні лови не залишилися без впливу на сокола. Ніколи, здавалося баронові, не брав ісландець так блискавично верхів, як цього літа. Був сама

блискавиця... Не було здобичі, яку не міг би "перелізти" — підвестися над нею. Не було ніякої, яку б не збили з височини його кігті. І коли сидів на подоланій жертві, тримався її аж заціпенілим стягненням кігтем і треба було зусилля, щоб відірвати його від кривавого свята.

Коли ж траплялися вогкі, дощові дні, а пан і сокіл мусіли залишитися вдома, нудьгували оба. Сховавши голову під крило, дрімав на поперечці ісландець, лише час від часу оглядаючи кімнату й пана неморгаючим оком. А барон, щоб відогнати наскоки якихось думок, розгортав коштовний фоліант, королівську працю про полювання з соколами. Знов і знов перечитував милі серцю правила й точні закони байцю, придивлявся до розкішних мініатур птахів, ловецьких образків, кінцівок і фронтіспівів та забував, що сидить не в сідлі, а у вигідному фотелі перед палаючим ватраном...

Були останні дні поліття, останні дні соколиних ловів. Уже першою поранковою імлюю мусів продиратися їздець. І глухо звучали в імлі тупіт копит і соколиний дзвіночок. Це мав бути останній виїзд з соколом. Здобими вже майже не було. Відлетіли чаплі, а гуси, лебеді й журавлі пролітали лише над вечір, тепер мабуть дрімаючи серед золота густих верболозів. Але було добре їхати так у вогкій поранковій імлі, вже просякнутій золотом осіннього дня й відчувати біля себе дві повних життя істоти: коня й птаха.

Уже барон вирішив повертати додому, хоч і без здобичі. Але недалеко від замку повернув ще навмання до гущаниви кущів... І велика чапля плавко винеслася з очеретів й почала підноситися маєстатним зусиллям. А барон навіть не задумався над тим, звідки взявся в ту пору той птах, забув про поворот до замку й пустив сокола. Здається ще ніколи не брав ісландець верха такими могутніми кругами. Мабуть відчував, що це останній лов, остання нагода випромінити всю силу крил і могутність пазурів. І хоч смертельною напругою всього тіла чапля йшла все вгору й угору, немов шукаючи спасіння поблизу самого сонця, але сокіл був швидчий. Уже "переліз", уже здогнав, ударив жакливим ударом і вже обоє каменем летіли долі в гущавину очеретів.

Звичайно срібний дзвіночок усе давав баронові знати, де знаходиться ісландець і здобич. Але сьогодні запали вони за верболози, за очерети й баронів кінь не міг уже втриматися на поверхні болота. Було тихе полудне. Ані вітрець. Але високий очерет шелестів і шумів так, що якби срібний дзвіночок дзвенів і на близ ку — його Не можна було б чути. І як не прислухався барон — нічого не чув.

Злий і занепокоєний повернувся він додому. І зараз же гурт челяди й селян з села вибрався під проводом самого барона на місце полювання. Утворили ретязь й довгою лавою йшли через кущі, Продивляли кожний корч, прислухувалися до кожного шелесту й щебету. Але коли сонце схилилося долі й повернулися до замку — ісландця з ними не було.

Барон шаленів, знав, що сокола не міг ухопити ніякий хижак, знав, що ісландець не міг завестися в трясовиння, не міг і втекти до лісу, до скель, до волі. Куди ж міг подітися птах? Невже ж хтось відважився його вкрати? Поблизу не полював ніякий шляхтич, а щоб міг украсти кріпак — баронові навіть не приходило на думку. Навіщо

кріпакові сокіл? Та ж полювати з соколом сміє лиш свобідна людина, а за крадіж сокола чекає злодія кріпака страшна кара: пан сокола має право розтяти злодієві груди й дати соколові видзьобати живе серце.

Другого Дня розшуки почалися наново. Ще більше селян мужчин, жінок і дітей — вислано на розшуки страченого птаха. Лава пройшла усю смугу полювання, повернула назад і знов не знайшла сокола. Але знайшла рештки чаплі. Були розшматовані лютим птахом, але інших слідів ісландця не було ніде. Тепер уже барон знав напевно, що сокола вкрали, і вже давно їне бачили слуги свого пана в такій люті, як того дня.

Страта сокола була оповіщена по цілій околиці. Злодій, якщо поверіне його до трьох днів, не лише не буде покараний, але ще дістане й нагороду. Але після трьох днів горе його серцю, яке пан дасть видзьобати розлюченому соколові!... І хто чув баронову оповістку, кожний здригався, бо знав, що такий був старовинний закон, і Райнбурзький барон не буде вагатися його виконати.

Та, їне зважаючи на погрози й обіцянки, сокіл не знаходився, Були вже перші осінні дні, коли довколишня шляхта починала зїжджати на замок з нагади численних празників. Замок сяяв світлом і прикрасами, але старий барон ходив сам не свій. Зла прикмета. Одіне, що було йому найдорожчим, що найближче доторікало його істоти — ісландець — було страчене. Без сліду, без надії на повернення... Як колись, ах, як давно — Катерина... Лише коли молоді дами, намагалися сміхом і жартами розважити похмурого господаря, — тоді на хвилину повертався до барона його гумор, щоб за мить вигаснути знов, як перегорілий вихоть... І тоді він з якоюсь насолодою оповідав дамам про те, яка кара чекає зухвалого злодія.

Минуло вже кілька тижнів і про страченого сокола починали поволі забувати. Та нараз неждана вістка немов стьобнула по всіх мешканцях замку: Ісландець знайшовся. Першим довідався про це каштелян і зразу не повірив своїм вухам. Щоб не бентежити пана, кинувся сам усе перевірити. Дійсно, сокіл знайшовся і був уже в самому замку. Сидів на своїй поперечці в сокольничій кімнаті, чепурний, лискучий і живий, як бував і раньше. Видко, що був у ласкавих руках... Приніс його молодий селянин долі з села і тепер стояв у кутку й у тупім очікуванні міняв у руках свою кожушану шапку... Треба було сповістити пана.

Ніби влучений списом вискочив барон з свого вигідного фотелю, зачувши несподівану новину, і мчав до сокольничої. Так, він був тут, його найбільший приятель, його улюблений ісландець, його втіха і радість, його жовтоногий, золотодзьобий лицар. Був тут і це не була омана, бо пізнав свого пана, затріпав крилами, підскочив назустріч йому на поперечці й схопив його палець до свого загнутого дзьобу. Але як швидко налетіла хвиля радо* щів, так швидко й опала. Завій люті завис перед усіма змислами. Хто був тим зухвалим? А перестрашений селянин лише тремтів і кланявся...

Of ні! Він сокола не вкрав. О, ні! Та хіба ж він осмілився б піднести руку на панське добро? Та ж він знає, яка за це чекає кара. Він і не знайшов його, бо був би давно вже приніс до замку. Він лише випадково дізнався де сховав сокола справжній злодій і, потаємки взявши його, приніс назад панові...

Барон слухав мовчки переривчасту доповідь переляканого кріпака, і лише здвигування уст виявляли його стримувану лють. Але здивовано глипнув на селянина, коли почув імя злодія... Бо був ним Карло, внук Катерини. Той самий півхлопчапівюнак з русявим волоссям, спокійними очима... той самий... І з нагородою залишав замок задоволений кріпак, а слуги вже бігли до села за зухвалим хлопцем.

Чутка про повернення сокола опанувала замок. У їдальні довкола столу тільки й було розмови, що про со'кола й злодія. Пани погоджувалися, що злодій мусить тяжко спокутувати. Бо щоб слалося з привілеями шляхетського стану, як би кріпакам було дозволено так легко і безкарно їх порушувати?... Кара жорстока? Але за те тим більший страх викличе у всіх, кому треба боятися баронової кари. Дами також не протестували, але приємно жахалися: яке страхіття! Розрізати хлопцеві груди й на криваву рану посадити сокола... Який жах! Чи гарний принаймні хлопець? Коли буде суд?...

А барон сидів похмурий і замислений, так ніби повернення ісландця не було вже для нього жадною радістю.

Цілу ніч проходив барон по спальні. Вірний турчин під дверима не замружував очей і прислухався до ланових кроків. Барон не міг заснути. Ввечері наказав був привести Карла на допит. Закований у важезні кайдани, брязчання яких оповіщало ще здаля про його наближення, зупинився хлопець перед бароном. І барон не міг не здивуватися. Очікував, що побачить перед собою покірну, скулену злодійкувату постать, цілу просякнуту почуттям вини, страхом кари й спратненням ласки. Скільки таких постатей бачив уже він на своєму житті. Такі були ці му гирі, мугирі цілого світу. Облесливо зухвалі, коли йшло про вину, трусливі й покірні, коли доходило до кари. Раби рабів панських...

Але побачив перед собою цілком іншу постать. У простому одязі кріпака стояв перед паном не злодійкуватий слуга й не зухвалий раб. Не хилився до землі, але й не глядів задирчасто. Стояв рівно й просто дивився баронові ввічі своїми незакаїламученими очима, у глибині яких спалахували вогники, може відблиск ватранового полум'я... А відповідав ясно і рівно, не як злочинець перед суддею, а яи рівний перед рівним.

Так, це він був знайшов сокола. Знайшов ввечері серед верболозів, коли сокіл сидів на рештках того, що було чаплею. Побідницька лють не залишала його, бо стріпував крилами й бив дзьобом, коли юнак хотів взяти його. Мусів накинути на птаха свою свитку й лише так зміг віднести його до села.

Юнак спокійно оповідав все це баронові, що впрост прошивав його очима.

— Чому ж не повернув сокола? Чи не чу-в, яка кара чекає його? Або не знав про нагороду?

На це юнак не відповідав нічого. Лише глянув баронові ввічі таким поглядом... Таким поглядом, як колись та... його баба... Катерина, перед роками на місточку через потік...

А після хлопець заговорив. І слова вибухли з нього нестриманим потоком, як лява з

здавалося погаслого вулькану. Уже не було спокою, зникла байдужість...

І барон з подивом чув свої власні думки, що їх так дзвінко і безстрашно кидав йому в обличчя цей кріпак... Та хіба ж кріпак? Бо звідки міг він з таким запалом і захопленням говорити про красу бойового птаха, що полонила його змисли. Полонила так, що навіть страх перед карою не міг стримати його від насолоди мати у себе могутнього птаха. Звідки міг знати він про радості полювання, радість злиття в одне тіло й один дух трьох бойових, захоплених істот: коня, птаха й людини? Звідки міг знати те, щоб могли після так пристрасно заздрити могутньому баронові його сокола? Хто навчив його цього?... Цього шаленого, неуступливого відпору проти привілеїв одного, лише одного, на радість і захоплення буттям. Проти привілеїв, які замикають світ одному і безопірно відкривають другому!

І барон бачив, знав напевно, що перед ним не кріпак. Ні! Перед ним молодий лицар, лицар з лицарською душею не від людей, але від Бога. Він, такий як він, буває предком нового лицарського роду, бо сягає на лицарські остроги вже тим, що усвідомлює право на лицарство для кожного мужнього серця й палкої душі... І при цих думках барон на хвилинку закрив очі і враз видалося йому, що це не хлопець стоїть перед ним... Це ж говорила до нього та... ахг та давня, давня, близька дівчина й говорила, тлумачила йому тоді незрозуміле, чому не може й не хоче бути невісткою його кохання, що не хоче бути взятою, але хоче взяти сама, вже взяла собі вільного птаха, що зачарував був уже перед бароном її серце...

А щоб зрозуміти це, треба було, щоб пройшло півстоліття, треба було обійти пів світа, щоб повернувшись знов до Райнбургу зрозуміти все це через уста і вчинок молоденького юнака, її нарости, яка мабуть ніколи й не чула про те, чим жив той пень, з якого вона буває...

І злочинець і суддя мовчали. Але глипнув барон на юнаїка знов, і подув помсти вивіяв з його серця всі ці думки. Навіщо багато міркувати? Про що розпитувати? Цей кріпак признався, що вкрав і затаїв ловецького сокола. Хай же завтра виконається закон...

Вечірня гостина того вечора була як завше гучна й весела. Не розмовляли ні про що інше, як про завтрашній день. Лише барокове місце було порожнє. І ось тепер ходив він без перестанку по кімнаті і заспокоюючий сон утікав від набряклих старечих повік.

Уже зранку просторий двір замку почав наповнюватися глядачами. Ставили помост для барона й лави для гостей. Прийшла сторожа і стала перед помостом широким півколом. І коли сурмач засурмив на всі чотири сторони світу, а двір заповнився вщерть і на підвищенні засів барон — привели підсудного.

Був прекрасний ранок. На сонцем пригрітих плитах двору давню зійшов ранковий приморозок і лише тіневі кутки стріх виблискували морозним сріблом. Сонце немов у останнє хотіло пригріти цю юрбу й вигравало на зброї сторожі й лицарства, на дорогоцінних одягах дам та запалювало очі майже весняним блиском. Вся юрба випадала такою святочно-радісною, що годі було вірити, ніби тут, зараз же буде переводитися суворий присуд. Лише юнак, що зі звязаними руками стояв перед

бароковим кріслом, був на тлі цієї барвистості темною плямою. Не лише для очей, але й для уважного серця. Та він здається й не завважив цілого збіговиська: дивився понад баронову голову кудись у йому одному відому точку в далечині.

Серед напруженої тиші дав барон знак і замковий писар почав читати присуд. Щоб усі присутні знали, як уміє дотримуватися закону й як може боронити своїх прав і привілеїв міцний і славний пан Райнбургу...

Писар скінчив і хвилину ще було тихо. Барон мовчав, але очі були упяті на засудженого. Нарешті опритомнів і махнув рукою. Тоді двоє вояків, що стояли по обох боках хлопця, відступили і кілька інших винесли звідкілясь з натовпу низький поміст. Вхоплений міцними руками сторожі лежав уже на ньому юнак і сторожа звязувала йому ноги. Так лежав він горілиць, з розкритими в безодню небес очима, і спокійно, рівно віддихував, так ніби не він оце мав бути жертвою закону й присуду. Вояки відступили і на їхнім місці стало двоє інших: баронів ловчий з соколом на рукавиці і баронів турчин з гострим ножом у руках. Юрба зітхнула як одна людина й притиснулася до сторожі.

А барон підвівся з кріселці і знов махнув рукою. Залишився так, підвівшись над кріслом, виявились руками в поручні, очима в обличчя юнака, що лежало так близько, майже під самими його ногами. А наї знак свого пана турчин зігнувся й розіпняв хлопцеві на грудях сорочку. Відсунув її до лівого боку й розтяв аж до краю. А після двома швидкими розмахами ножа зробив на грудях знак. І червоний хрест почав ширити свої криваві рамена над хлопцевим серцем. Розтяв і глянув на барона. Але той нічого не бачив крім хлопцевого обличчя, не звертаючи на оточення жадної уваги. А тоді зігнувся над юнаком ловчий, зняв сокола з рукавиці й насадив на скривавлені груди...

І знов перелетіло подвір'ям зітхання глядачів. Дами вставали, щоб краще бачити привабливоче видовище, сторожа наблизилася ближче, лицарі подавалися вперед. Але хлопець був ніби з каменю. Сокіл підскочив на скривавлених грудях, випростав по черзі крила і, шарпнувши загнутим дзьобом у криваву рану, з викриком підніс угору скривавлений дзьоб. І барон бачив, як лише хвиля, непомітна хвиля перелетіла під нап'яними м'язами грудей і ще вужчими стали побілілі від стиску хлопцеві уста. А сокіл знов і знов занурив дзьоб у рану і за кожним разом підносив голову, немов указуючи цілому зібранню як виконується кара... Дами вже не зойкали, а лише важко дихали, не відриваючи очей від білих, червоними смугами пошматованих грудей... Сторожа ледве стримувала натовп... А барон стояв над жертвою як закам'яніла постать очікування. Він майже дотикався своїм палаючим зором цього безстрашного зору юнака, що, не моргаючи втинався в небо, так ніби сподівався, що почує щось важливе, від чого єдине залежатиме його життя...

І раптом побачив: у Цій нелюдській хвилині муки й ганьби виблиснув у зорі юнака той самий вогник непіддаєності, що колись так обпалив його серце, обпалив на все життя, аж... досі... Не міг уже далі дивитися й майнув рукою на ловчого. Серед загального шуму здивовання знімав мовчки ловчий ісляндця з грудей. Птахіві не

хотілося залишати жертву, він чеплявся лазурями за рану й ловчий мусів прикласти зусилля, щоб відірвати його від грудей... Птах ще пручався, але вже сидів на рукавиці, вже мав на голові шаперон і ловчий відносив його геть. І над хлопцем знов схилився турчин і обмивав скрівавлені груди...

Та вже ніхто з присутніх не глядів на хлопця. Усі очі були звернені знов на барона. Він щось пошепки наказував писареві і коли замовкли сурми виклику, безбарвний голос писаря голосив до притихлого оточення, що славний Райнбурзький барон за відвагу й мужність звільняє від вини й кари й дає свободу цьому своєму кріпакові та приймає його за сина й наслідника Райнбургу.

Уже замовк гунявий голос писаря, уже зійшов з помосту і нагинався над юнаком барон, а натовп ще стояв мовчки, неімов приголомшений... І ворухнувся лише тоді, коли барон і ноша з хлопцем зникли під склепіннями входу...

Того дня мало хто бачив барона. Лише під вечір, коли осіннє сонце багряніло над заходом передзвістям морозної ночі, зустріли його селяни в лісі верхи. Їхав кроком здовж потоку і дивився перед себе, немов очікував когось, що ось-ось виступить з-за кущів.